

Koleksiyon Değerlendirmesi ve Kullanım Analizi: Bir Araştırma

Collection Evaluation and Analysis of Use: A Research

Dilek Köprülü*

Öz

Koleksiyon geliştirme ve koleksiyon değerlendirme çalışmaları, kütüphane kullanıcılarının gereksinim duyduğu koleksiyonların oluşturulmasında çok önemli çalışmalarlardır.

Batı ülkeleri tarafından geliştirilen çeşitli niceliksel ve niteliksel koleksiyon değerlendirme yöntemleri ülkemizdeki kütüphane koleksiyonlarının değerlendirilmesinde de kullanılabilir. Bu yüzden bu yöntemlerden biri olan "kullanım analizi"(niteliksel bir değerlendirme yöntemi) yapılan araştırmada kullanılmıştır. Araştırmada, Hacettepe Üniversitesi Beytepe Merkez Kütüphanesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Gazi Üniversitesi Kütüphanesi'nde aşağıdaki konuları kapsayan kitap koleksiyonlarının kullanımını ve kullanım düzeyleri incelenmektedir:

İşletme; Dilbilim; Genel biyoloji.

Veriler ödünç verme kayıtlarının analizi (2120 adet kitaba ait), rafların gözlemlenmesi, anket uygulaması (64 adet ders veren öğretim elemanına) ve kütüphane yöneticileriyle yapılan görüşmelerden elde edilmiştir.

Araştırma, Hacettepe Üniversitesi Beytepe Merkez Kütüphanesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Gazi Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki işletme, dilbilim ve genel biyoloji konularındaki kitap koleksiyonlarının öğretim elemanı ve öğrenciler tarafından kullanımının çok düşük düzeyde olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bunun yanında, bu kütüphanelerde koleksiyon geliştirme politikalarının olmadığı ve kütüphanelerin koleksiyon değerlendirme çalışmalarını yapmadığı da ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Makalede ayrıca Türkiye'deki koleksiyon geliştirme ve koleksiyon değerlendirme sorunlarına öneriler sunulmaktadır.

---

* Dr. Dilek Köprülü, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü Öğretim Elemanıdır.

Abstract

Collection development and collection evaluation are very important activities to establish collections which are needed by library users.

Various quantitative and qualitative evaluation methods which are developed by western countries may provide opportunities to evaluate library collections in Turkey.

Therefore, one of the methods which is "analysis of use" (Qualitative evaluation) is used in this particular study. This study inquires the use of book collections and the level of usage in following subjects,

Business studies; Linguistics; General biology.

At Hacettepe University Beytepe Library, Middle East Technical University Library and Gazi University Library.

The required data collected by analysis of circulation records (total 2 120 book records), observation of shelves, distributing questionnaires (involves 64 academic members) and interviewing directories of each library.

The survey reveal that the level of usage is very low in these subjects. In addition to this, university libraries don't have collection development policies and don't undertake collection evaluation studies.

This paper also involves possible solutions for the problems of collection development in Turkey.

Giriş

Koleksiyon geliştirme her tür kütüphanenin önemli görevlerinden biridir. Yazılı veya yazısız bir koleksiyon geliştirme politikası oluşturarak ona göre koleksiyon kurma ve geliştirme gerekmektedir. Koleksiyonların kurulmaları kadar onların kullanılabilirliğinin de sağlanması önemlidir ki bu da koleksiyon değerlendirme çalışmalarıyla mümkün olabilmektedir.

Koleksiyon değerlendirme toplum analizi, seçim politikaları, seçim, sağlama ve ayıklama işlemlerini de içine alan koleksiyon geliştirmenin önemli bir unsurudur. Bu çalışmalardan elde edilen veriler, geleceğe yönelik olarak yapılacak koleksiyon planlamalarında, seçim ve ayıklama işlemlerinde önemli katkılar sağlamaktadır.

Koleksiyon geliştirme ve değerlendirme çalışmaları yapılmadığı zaman kütüphanelerin, hatta ülkelerin mali, insan gücü ve emek yönlerinden ne kadar zarara uğradığını anlamak zor olmamaktadır. Eğer bir kütüphanedeki materyallerin hiç kullanılmadığı veya az kullanıldığı gözlemlenmekte ise yapılacak en iyi iş koleksiyonun nasıl kullanıldığına analiz edilmesidir.

Koleksiyon Değerlendirmesi

Koleksiyon geliştirme içinde temel bir işlem olarak yer alan koleksiyon değerlendirme Mosher (1979:16) tarafından, “koleksiyonun kalitesini tayin etmek, ölçmektir” şeklinde tanımlanmıştır. Bir bakıma bir kütüphanenin seçim ve sağlama politikalarının da değerlendirilmesi sayılmaktadır. Bu politikaların ne kadar işlediğini görmek için zaman zaman yapılması gereken bir işlemdir.

IFLA'nın üniversite kütüphaneleri bölümü tarafından hazırlanan koleksiyon ile ilgili standartların dördüncü maddesi “Kütüphane koleksiyonunun, üniversitenin gereksinimlerine uygunluğunu sağlamak için, sistematik olarak gözden geçirilmesi gerekmektedir” şeklindedir. Burada koleksiyon değerlendirmesinden bahsedilmekte ve onun bir üniversite kütüphanesinde yapılması gereken temel bir işlem olduğu açıkça ortaya konulmaktadır (Lynch,1987:123).

Koleksiyon değerlendirme çalışmaları, kullanıcıların gereksinim duyduğu materyalleri temin etmek için gerekli fonların yaratılmasını sağlar. Kütüphane yönetimine koleksiyonla ilgili planlamalarda kullanılacak temel bilgiler vererek, koleksiyonların daha iyi bir şekilde kullanılması için yönetime gerekli işlemlerin gerçekleştirilmesinde etkili olur (Mosher,1984:212).

Mosher (1979:17), iyi planlanmış bir koleksiyon değerlendirmesinin yararlarının aşağıdakilerden biri veya birkaçı olacağını söylemektedir:

1. Koleksiyon geliştirme politikasının hazırlanmasında etkili olur.
2. Koleksiyon geliştirme politikasının geçerliliğini ölçmek için kullanılır.
3. Koleksiyon planlamasında ana prensipleri veren bir rehber gibi kullanılır.
4. Koleksiyonun kapsamı, derinliği ve genişliğinin doğru bir şekilde ortaya konmasını sağlar.
5. Koleksiyonun kalitesinin ve kullanıcı gereksinimlerine uygunluğunun araştırılması için bir yöntemdir.
6. Koleksiyonun zayıf alanlarını geliştirmek için personel ve kaynaklar üzerinde odaklanma fırsatı yaratır.
7. Koleksiyonun tümünü geliştirmek için bir araçtır.
8. Koleksiyonun geliştirilmesi yönünde yapılacak harcamalarla ilgili artışları haklı gösterir.

Her kütüphane türünde olduğu gibi üniversite kütüphanelerinde de koleksiyon değerlendirme, onların kuruluş amaçlarına uygun olarak yapılmalıdır. Bunun dışında koleksiyon değerlendirmesinin yapılış nedenlerini iki geniş gruba ayırabiliriz:

1. Koleksiyon geliştirme ile ilgili gereksinimlerden kaynaklanan nedenler:

- Koleksiyonun kapsamının ve hangi konuları kapsadığının incelenmesi
- Koleksiyonun derinliğinin ve içerdiği materyal tiplerinin belirlenmesi,
- Koleksiyonun ödünç verme yoluyla ve kütüphane içinde kullanımının ölçülmesi,
- Nicelik ve nitelik açısından koleksiyonun zayıf yanlarının ortaya çıkarılması
- Nicelik ve nitelik açısından koleksiyonun kuvvetli yanlarının ortaya çıkarılması,
- Mevcut koleksiyon geliştirme politikasındaki problemler varsa, bunların belirlenmesine,
- Mevcut koleksiyon geliştirme politikasında yapılacak değişikliklerin belirlenmesi,
- Koleksiyon geliştirme projeleri için gerekli verilerin elde edilmesi,
- Açıklama projeleri için gerekli verilerin elde edilmesi.

2. Bütçe ile ilgili gereksinimlerden kaynaklanan nedenler:

- Koleksiyonun zayıf alanlarını takviye etmek için gerekli harcamaların yapılmasına yardımcı olmak.
- Koleksiyonun kuvvetli alanlarının devamlılığını sağlamak için gerekli harcamaların yapılmasına yardımcı olmak.
- Geriye dönüşlü koleksiyon geliştirme çalışmaları için gerekli harcamaların yapılmasında kolaylık sağlamak.
- Koleksiyonun tümü ile ilgili harcama kararlarının alınmasında yardımcı olmak (Evans,1987:312-313).

Koleksiyon Değerlendirme Yöntemleri

Koleksiyon değerlendirme niceliksel ve niteliksel değerleri ve etkinlikleri içine almaktadır. Niceliksel değerlendirme koleksiyonun sayısal büyüklüğü ile ilgilidir. Bunu bazı standart ölçümler kullanarak gerçekleştirmek kolay olabilmektedir. Koleksiyonun kalitesine, değerine karar vermek için yapılan niteliksel değerlendirme çalışmaları ise daha zor işlemlerin yapılmasını gerektirmektedir.

Literatürde gelişmiş ülkelerde koleksiyonların niceliksel ve niteliksel değerlendirmelerine ilişkin çeşitli sınıflamaların yapıldığı görülmektedir (Bonn, 1974: 265-301; Lancaster, 1977: 165-206; 1988: 15-59; Gardner, 1981: 233-237; Kusnerz, 1983: 38-51; Mosher, 1984: 211-235). Bu yazarların hepsinin de müştereken önem verdikleri yöntemler şunlardır:

- Koleksiyonun büyüklüğü, konu dengesi, koleksiyonla ilgili harcamalar ile ilgili olarak çeşitli istatistiksel incelemelerin yapılması,
- Koleksiyonun büyüklüğüne ilişkin oluşturulan bazı formüllerin uygulanması (Clapp-Jordan formülü),
- Çeşitli bibliyografyaların kütüphane koleksiyonu ile karşılaştırılması,
- Konu uzmanları tarafından koleksiyonun incelenmesi,
- Bazı mesleki dernek ve kurumlar tarafından oluşturulan standartların uygulanması,
- Koleksiyonun ödünç verme yoluyla ve kütüphane içindeki kullanımının ölçülmesi.

Kitap Koleksiyonlarının Niceliksel Olarak Değerlendirilmesi

Bu değerlendirmede koleksiyon ile ilgili aşağıdaki konular incelenmektedir:

- Koleksiyonun tam olarak büyüklüğü,
- Çeşitli kategorilere göre koleksiyonun büyüklüğü (Konu alanları, basım yılı,dil, materyal tipi.... gibi),
- Koleksiyonun geçmiş yıllara göre en yeni büyüme oranı,
- Diğer değişkenlere göre koleksiyonun büyüklüğünün incelenmesi (Kişi başına düşen kitap sayısının ve istatistiksel olarak ortalama ödünç verme başına kaç adet kitap düştüğünün hesaplanması),
- Koleksiyonla ilgili harcamalar (Kişi başına düşen ve bütün koleksiyon ile ilgili harcamalar).

Üniversite kütüphanelerinin değişik tipte kullanıcıları olduğundan, araştırma yapan öğretim üyeleri ve lisansüstü öğrencilerinin çeşitli bibliyografik kaynaklara gereksinimleri olduğu için koleksiyonun büyüklüğü önem kazanmıştır. Lancaster ve Piternick de yaptıkları araştırmalarda koleksiyonun büyüklüğü ile akademik başarı arasında pozitif ve yüksek korelasyon olduğunu ortaya çıkarmışlardır (Lancaster, 1988: 20; Piternick, 1969: 224). Bu görüş zamanla bir üniversite kütüphanesi koleksiyonuyla ilgili minimum yeterli büyüklüğe karar vermek için bazı formüllerin geliştirilmesine yol açmıştır. İlk formül Clapp ve Jordan (1965:373-376) tarafından ortaya atılan bir formüldür:

$$V: 50\ 750 + 100F + 12E + 12H + 335U + 3\ 050M + 24\ 500D$$

Bu formül bir üniversite kütüphanesi koleksiyonu için gerekli büyüklüğü etkileyecek bazı faktörleri içerir:

F: Öğretim elemanı sayısı, E: Tüm lisans öğrencisi sayısı, H: Son sınıf öğrenci sayısı, M: Master düzeyindeki programların konularının sayısı, D: Doktora düzeyindeki programların konularının sayısı, U: Lisans anabilim dalı konularının sayısı, V: Koleksiyonun tüm büyüklüğü.

50 750 ise bir üniversite kütüphanesi koleksiyonunu kurmak için temel kaynaklardan elde edilmiş sabit bir sayıdır. Yukarıdaki faktörlerle ilgili sayı kadar cilt sayısı bu sabit sayıya eklenerek bir üniversite kütüphanesi için temel minimum büyüklük elde edilmektedir. Formülün değişkenleri zamanla geliştirilmiş ve geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Örneğin; A.B.D.'de bazı kolej ve üniversite kütüphaneleri üzerinde test edilerek, bazı kütüphanelerin sahip oldukları sayıca büyük koleksiyonların az yeterli ve yetersiz olduğu sonucuna varılmıştır (Lancaster,1977: 169-171).

Association of College and Research Libraries de buna benzer bir formül hazırlamıştır. Bu formülde ise, koleksiyona ait sabit sayı 85 000 dir. Diğer faktörler için ise; her bir tam zamanlı öğretim elemanı için 100 cilt, lisans öğrencileri için 15 cilt, lisans programları için 350 cilt, yüksek lisans programı için 9 000 cilt, programı altı yıl süren anabilim dalı için 6 000 cilt, her doktora programı için 25 000 cilt bu sayıya eklenerek yeterli büyüklük oluşturulmaktadır (Lancaster, 1988: 15; Johnson, 1986: 154).

Kitap Koleksiyonunun Niteliksel Olarak Değerlendirilmesi

Koleksiyonun nitelik yönünden değerlendirilmesi, objektif bir şekilde koleksiyonun değerine karar vermek ve kullanıcı gereksinimlerine ne kadar cevap verip vermediğini anlamak için yapılmaktadır. Bu değerlendirmede kullanılan yöntemler şunlardır (Lancaster, 1988: 17):

- Uzmanlarca yapılan değerlendirme (Expert judgement)
- Çeşitli bibliyografyaların standartlar gibi kullanılması (List-checking)
- Kullanım analizi (Analysis of use)

Uzmanlarca yapılan koleksiyon değerlendirmesi, koleksiyonun bir veya birkaç konu uzmanı tarafından incelenmesidir. Kişiler kurumun üyesi veya danışman olabilirler. Bu değerlendirmeye "Impressionistic" değerlendirme de denmektedir ve tamamen subjektiftir. Eğer çalışmayı yöneten kişi çeşitli

konu alanlarına ait bilgi sahibi ise çalışma değerli olabilmektedir. Bu çalışmada koleksiyonun zayıf ve kuvvetli yanları ortaya çıkarılmaktadır (Bonn, 1974: 279; Kusnerz, 1983: 45; Evans, 1987: 315; Lancaster, 1988: 20-21).

Çeşitli bibliyografyaların standartlar gibi kitap koleksiyonlarının değerlendirilmesinde kullanılması en sık kullanılan yöntemlerden biridir. Koleksiyondaki bir veya birden fazla konu alanı standart bibliyografyalar, bilim adamları tarafından oluşturulan konu bibliyografyaları veya büyük kütüphanelerin basılı kataloglarıyla karşılaştırılır. Bu yöntemde bibliyografyadaki eserlerle kütüphanedeki eserlerin büyük ölçüde birbirine uygunluğu koleksiyonun kalitesinin iyi olduğunu göstermektedir. Çünkü bu bibliyografyalar otorite olarak kabul edilen kaynaklardır. Bu tip değerlendirme eğer bibliyografyalar iyi seçilmiş ise, bir kütüphane koleksiyonunun zayıf yanlarını ortaya çıkarabilmektedir (Bonn, 1974: 275; Lancaster, 1977: 174; Evans, 1987: 316-317).

Lancaster (1982:16), yukarıdaki değerlendirmelerden uzmanlarca yapılan değerlendirmede konu uzmanlarını, çeşitli bibliyografyaların standartlar gibi kullanılması yönteminde de bibliyografyaları dış standartlar olarak kabul etmektedir. Bunlara karşı kütüphanenin nasıl kullanıldığı ile ilgili koleksiyon değerlendirmesinin yani kullanım analizinin koleksiyonun nitelik yönünden değerlendirme yöntemleri içinde en önemlisi olduğunu söylemektedir. Çünkü ödünç verme ve kütüphane içi kullanım analizlerinin yapıldığı bu yöntemle koleksiyon değerlendirmesinin daha objektif bir anlayışla yapıldığı çok açık olarak ortaya çıkmış bulunmaktadır (Lancaster, 1982: 15; Christiansen, Davis ve Reed-Scott, 1983: 432; Evans, 1987:323).

Kullanım analizlerinin birinci amacı, koleksiyondan bugünkü kullanım örnekleri alıp inceleyerek, koleksiyonun kuvvetli ve zayıf yanlarını bulmaktır. Bu da kullanıcı gereksinimleri gözönünde tutularak koleksiyon geliştirme politikalarının yeniden düzenlenmesine yol açabilmektedir. Kullanım analizlerinin diğer bir amacı ise, koleksiyondaki az kullanılan kitapları ortaya çıkartmaktır. Bu kitaplar gelişmiş ülkelerde depolara çekilmekte veya koleksiyondan ayıklanmaktadır (Lancaster, 1988:33).

Son yıllarda koleksiyon değerlendirmesinin, kullanım analizlerini de içeren kullanım ve kullanıcı araştırmaları üzerinde odaklandığı görülmektedir. Konu Amerikan Kütüphane Derneği tarafından çeşitli kongrelerde tartışılmış ve bu derneğin Kaynaklar ve Teknik Hizmetler Bölümü, Koleksiyon Yönetimi ve Geliştirme Komitesi'nin Kullanım ve Kullanıcı Araştırmaları Alt Komitesi üye ve danışmanları tarafından bir doküman hazırlanmıştır. Bunda kullanım ve kullanıcı araştırmaları, koleksiyon

değerlendirmesinde önemli bir araç olarak görülmekte ve onların koleksiyon kullanımı ve kullanıcı beklentileriyle ilgili bilgilerin sistematik olarak toplanmasındaki rollerinin büyüklüğüne ve önemine işaret edilmektedir. Bu araştırmalar, kullanıcı, koleksiyon ve kütüphane hizmetleri arasındaki karşılıklı iletişimi analiz ederek kullanım dağılımının ve yoğunluğunun ölçülmesini sağlamaktadırlar (Christiansen, Davis ve Reed-Scott,1983: 433). Kullanım ve kullanıcı araştırmaları içine ödünç verme analizleri ve kütüphane içi kullanım analizlerinden başka, materyale erişme çalışmaları (Shelf availability studies, document delivery tests) ve atıf (citation) analizleri ve kullanıcı araştırmaları girmektedir.

Ödünç Verme Yoluyla Yapılan Kullanım Analizleri

Bugüne kadar kütüphaneler için koleksiyonlarındaki konu alanlarının aylara ve yıllara göre kullanımının artış veya düşüşünü bilmek önemli olmuştur. Bu, ödünç verme analizler ile kolayca ortaya çıkabilmektedir. Bugüne kadar ödünç verme analizleri kullanım ve kullanıcı araştırmaları içinde en yaygın olarak kullanılan bir yöntem olmuştur. Son yıllarda birçok araştırmacı sadece ödünç verme verilerinin bu araştırmaları yönetmekte yeterli olduğu konusunda fikir birliği sağlamışlardır. (Behesti,1979:727, Evans,1987:323).

Geçmişte ve günümüzde belirli bir zaman dilimi için yapılan ödünç verme analizleri, kullanım hacmini materyalin tipi, yaşı, konusu ve kütüphaneye giriş tarihi gibi özellikleri gözönünde bulundurarak vermektedir. Koleksiyonun hangi bölümlerinin çok, hangi bölümlerinin az kullanıldığını ortaya çıkararak, kütüphane yöneticilerine önemli veriler sağlamak ve onların koleksiyon geliştirme ile ilgili kararlar almalarında yardımcı olmaktadır(Carnovsky, 1967: 75-77; Lancaster, 1977: 179-191; Behesti, 1989: 397). A.B.D.'de 1950'lerde el ile yapılan bu analizler daha sonra bilgisayarların devreye girmesiyle hız ve doğruluk kazanmıştır.

Ödünç verme analizleri şu amaçlar için yapılmaktadır (Lancaster, 1982: 16; Christiansen, Davis ve Reed-Scott, 1983: 435):

- Koleksiyonun az kullanılan bölümlerini tanımlamak,
- Çekirdek koleksiyon (core collection) ile ilgili çok kullanılan bölümleri ortaya çıkarmak(%95 gibi)
- Koleksiyon geliştirmede fon tayin etmek,
- Kullanıcı sayısını kullanıcı özellikleriyle birlikte ortaya çıkartmak.

Ödünç verme analizlerinin diğer kullanım ve kullanıcı araştırmalarında olduğu gibi avantaj ve dezavantajları vardır. Bunlar şöyle sıralanabilir (Christiansen, Davis ve Reed-Scott, 1983: 434).

Avantajları:

- Kullanım ve kullanıcı araştırmalarındaki çalışma düzenine uygun olarak koleksiyondan seçilen örneklere ödünç verme yansımaktadır.
- Veriler kolayca kategorilere ayrılmaktadır.
- Örnekleri büyük seçmek ve sürekli çalışma yapabilmek için , veriler yeterli
- esnekliğe sahiptir.
- Sayma işlemi kolayca yapılabilir.
- Elde edilen bilgi objektiftir.

Dezavantajları:

- Kütüphane içi kullanımı içermez.
- Ödünç alınmayan materyallere ait kayıtları içermez.
- Az kullanılan ve eskiyen materyalleri ortaya çıkartmaz.

Ödünç Verilen Kitapların Ders Programlarıyla Karşılaştırılması Yöntemi

Üniversite kütüphanelerinde çok kullanılan bir koleksiyon değerlendirme yöntemidir. Bilindiği gibi bu kütüphanelerde tutulan ödünç verme istatistiklerinin çoğu ders programlarının kütüphane kullanımına yansımalarını göstermektedir. Ders programlarıyla ödünç verme kayıtları arasındaki bu ilişki niceliksel bir ölçüdür (McGrath,1968: 347). Buna dayanılarak birçok araştırıcı bir üniversite kütüphanesi koleksiyonunun niteliksel olarak yeterli olup olmadığını anlamak için, mevcut koleksiyonu üniversitede verilen derslerle eşleştirme çalışmaları yapmıştır. Böylece meydana gelen akademik profil daha sonra ödünç verme kayıtlarıyla karşılaştırılmıştır (Lancaster,1988: 49; Mosher,1984: 215).

Bu konuda A.B.D.'de yapılmış çalışmaların içinde en önemlileri olarak şunlar görülmektedir:

McGrath (1968: 347-350), Güney Dakota Maden ve Teknoloji Okulu'nda yaptığı araştırmasında, her akademik bölüm için bölüm profiline uygun olarak ödünç verilen kitap sayısını ve ödünç verme oranını bulmuştur.

Golden (1974: 268-274), üniversitede verilen derslerle Library of Congress ve Dewey Sınıflandırma numaralarını eşleştirip mevcut kitap sayısını ortaya çıkarmıştır. Koleksiyonun zayıf ve kuvvetli yanlarını tanımlamak için, derslerle ilgili kullanım değerlerini bulmaya çalışmıştır.

Jenks (1976: 145-152) ise, Bucknell Üniversitesi Kütüphanesi'nde 1973/74 akademik yılına ait ödünç verme verilerini analiz etmiştir. Bu verileri her bölümün öğrenci sayısı ve Library of Congress'e göre hazırlanmış bölüm profili ile eşleştirilmiş olan kitaplarla karşılaştırmıştır. Bunun sonucunda az ve çok kullanılan alanlar tanımlanmış, bu da koleksiyondaki kullanıma ait düşüş oranını vermiştir. Böylece de koleksiyondan hangi bölümlerin ayıklanması gerektiği ile ilgili kararların verilmesi kolaylaşmıştır.

Yine McGrath (1972: 212-219), yaptığı bu çeşit çalışmalara "Classified course technique" adını vererek bütün üniversite için bu yöntemi kullanmıştır. Yaptığı çalışmasında önce üniversite profilini elde etmiştir. Çalışma sonunda bu profille eşleşen Library of Congress sınıflandırma sistemine göre numara almış olan kitapların profille eşleşemeyenlerden daha fazla kullanıldığını ortaya çıkarmıştır. Güneybatı Üniversitesi, Louisiana Kütüphanesi'nden elde edilen verilere dayanarak, McGrath şunu göstermek istemiştir: Bölüm profili ile eşleşen kitaplar;

- a) Raflardan daha çok alınıyorlar.
- b) Raflardan alınan kitaplar masalarda bırakılan kitaplardan daha çok ödünç alınıyorlar.
- c) Ödünç verilmeyenlerden sayı olarak daha fazladır.

McGrath'ın bu büyük çalışması onbir aylık ödünç verme verileri analizine dayanmaktaydı. Profil ile eşleşen kitapların ödünç verilme oranı yaklaşık % 41 iken, eşleşmeyen kitapların ödünç verilme oranı yaklaşık % 8.3 olmuştur. Bu sonuç da bölüm profilleriyle eşleşen kitapların daha çok ödünç alındığını ortaya çıkarmış bulunmaktadır.

Hacettepe Üniversitesi Beytepe Merkez Kütüphanesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kütüphanesi ve Gazi Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki İşletme, Dilbilim ve Genel Biyoloji Kitap Koleksiyonlarının Kullanım Analizi

Gelişmiş ülkelerde üzerinde önemle durulan ve yıllardır çeşitli yöntemlerle geliştirilmiş olan koleksiyon değerlendirme, ülkemizde pek önem verilmeyen bir konu olarak görülmektedir. Oysa buna büyük gereksinim vardır. Üniversite kütüphaneleriyle ilgili olarak yapılan bazı araştırmalar kitap koleksiyonlarının nicelik ve nitelik yönünden yetersiz olduğunu (Çelik, 1990) ve koleksiyon geliştirmenin yapılmadığını (Acarbaş, 1991) ortaya

koymuştur. Bizim yaptığımız gözlemler sonucunda da bazı üniversite kütüphaneleri kitap koleksiyonlarının tam olarak kullanılmadığı anlaşılmıştır. Böylece, “Ülkemiz üniversite kütüphanelerindeki kitap koleksiyonları nasıl kullanılmaktadır ve kullanımı etkileyen nedenler nelerdir?” sorularından hareket ederek, üç üniversite kütüphanesindeki kitap koleksiyonlarının kullanımına yönelik bir araştırma yapılmasına karar verilmiştir. Araştırma için seçilen kütüphaneler H.Ü.B.M.K., ODTÜ K ve Gazi Ü.K.’dir¹. Seçilen koleksiyonlar ise işletme, dilbilim ve genel biyoloji konularına ait kitap koleksiyonlarıdır. Bu üç kütüphanenin herbirinin koleksiyonunda, seçilen konularla ilgili kitapların bulunması ve aynı sınıflandırma sistemini (Library of Congress) kullanmaları, bu kütüphanelerin seçilme nedeni olmuştur. Seçilen koleksiyonlarda danışma kitapları ve ayrılmış (reserv) kitaplar kapsam dışı bırakılmıştır.

Araştırmanın amacı, H.Ü.B.M.K., O.D.T.Ü. K. ve Gazi Ü.K.’deki işletme, dilbilim ve genel biyoloji konularındaki kitap koleksiyonlarının akademik personel ve öğrenci kullanımına ilişkin kullanım analizini yapmak ve elde edilen bulgulardan yararlanarak öneriler getirmek.

Araştırmada betimleme yöntemi ve kullanım analizi uygulanmıştır. Kullanım analizi olarak ödünç verme analizi yapılmış ve kitapların kullanım düzeyleri ortaya çıkarılmıştır. Dilbilim, işletme ve genel biyoloji konularında ders veren öğretim elemanlarına anket uygulanmış, kütüphane yöneticileriyle görüşmeler yapılmış ve koleksiyonların oluşumu, nicelik ve niteliği ile ilgili veriler elde edilmiştir.

Kullanım ve kullanıcı araştırmalarında uygulanan tekniklere uygun olarak yapılan kullanım analizi şu aşamalarda gerçekleştirilmiştir:

1. Önce üç üniversite kütüphanesindeki yer dizin kartlarından evren saptaması yapılmış ve “Sistemik Örneklem” yöntemi ile örneklem seçilmiştir. Elde edilen evren değerler ve örneklem sayıları şöyledir:

	<u>HÜBMK</u>		<u>ODTÜ K</u>		<u>GAZİ Ü K</u>	
	E	Ö	E	Ö	E	Ö
İşletme	1 900	(206)	12 500	(481)	1 100	(210)
Dilbilim	1 503	(144)	1 550	(154)	465	(Tam sayı)
Genel Biyoloji	850	(105)	1 750	(166)	189	(Tam sayı)

E : Evren değeri

Ö: Örneklem değeri

¹ H.Ü.M.K.:Hacettepe Beytepe Merkez Kütüphanesi, O.D.T.Ü.K.:Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kütüphanesi, Gazi Ü.K.:Gazi Üniversitesi Kütüphanesi

Gazi Ü.K.'nin dilbilim ve genel biyoloji kitapları sayıca az olduğundan, bunlardan örneklem alınmadan tümünün incelenmesine karar verilmiştir.

2. Örneklemi oluşturan kitapların (2 120 adet) listesi oluşturulmuş ve bundan yararlanılarak raflardaki kitapların ceplerine bir işaret konmuştur. Raflarda bulunmayan kitapların kayıtlarına ödünç verme bölümlerinden erişilerek gerekli işaret konmuştur.

3. 1 Ekim 1991-30 Haziran 1992 analiz süresi olarak belirlenmiş ve seçilen kitaplar dokuz aylık bir eğitim süresince kullanıma bırakılmıştır.

4. Analiz süresi bitiminde örneklemi oluşturan kitaplara tekrar raflardan erişilerek arka kapaklarda bulunan ödünç verme tarihleri incelenmiştir. Böylece kitapların kullanılıp kullanılmadığı, eğer kullanılmış ise akademik personel ve öğrenci tarafından ne sıklıkta kullanıldığı saptanmıştır.

5. Kullanım ile ilgili sayımlar yapılırken, yenilemeler bir kullanım sayılmış, çok ciltli kitaplar da bir adet olarak kabul edilmiştir.

6. Raflarda olmayıp da ödünç verilmiş olan kitapların kayıtları ödünç verme bölümlerinden bulunmuş ve kimler tarafından ve ne sıklıkta kullanıldıkları saptanmıştır.

7. Veriler kitapların arka kapaklarındaki ödünç verme kayıtlarından elde edildiği için yani kitapların kendileri ile çalışıldığından, akademik personel ve öğrenci tarafından hiç kullanılmayan kitaplar yani "sıfır kullanım" da böylece ortaya çıkarılmıştır.

8. Daha önce de belirttiği gibi araştırmaya destek sağlamak amacıyla ders veren öğretim elemanlarına anket dağıtılmıştır. Dağıtılan 70 adet anketten 64'üne cevap alınmış yani ankete %90 oranında katılım olmuştur.

Ayrıca üniversite kütüphaneleri yöneticileriyle görüşmeler yapılarak konu ile ilgili görüşleri alınmıştır.

Bulgular

Her üç kütüphanede yapılan ödünç verme analizinden elde edilen bulgular şunlar olmuştur:

1- "Sıfır kullanım":

İşletme, dilbilim ve genel biyoloji kitaplarının akademik personel ve öğrenciler tarafından kullanımının analizi sonucunda "sıfır kullanım"ın en fazla olduğu dikkat çekmektedir (Bakınız Tablo 1-6).

- 897 adet işletme kitabının 817'si (% 91.1) akademik personel , 714'ü (%79.7) de öğrenciler tarafından hiç kullanılmamıştır.
- 763 adet dilbilim kitabının 650'si (% 85.3) akademik personel, 556'ı da öğrenci tarafından hiç kullanılmamıştır.
- 460 adet genel biyoloji kitabının da 415'i akademik personel, 340'ı da öğrenci tarafından hiç kullanılmamıştır.

İşletme kitapları

	Genel	HÜBMK.	ODTÜ K.	Gazi ÜK.
0 kez	817 (hc°1.1)	(c°1.3)	452 (c94.0)	177 (% 84)
1 kez	50 (% 5.6)	12 (% 5.8)	18 (c3.7)	20 (% 9.5)
2-5 kez	30 (% 3.3)	6 (% 2.9)	11 (% 2.3)	13 (% 6.3)
Toplam	% 100	% 100	% 100	% 100
BAZ	897	206	481	210
Ortalama	0.158	0.117	0.104	0.324
x2:48.81 (R)				

Tablo 1. İşletme kitaplarının akademik personel tarafından ödünç alınma sıklığı**Dilbilim kitapları**

	Genel	HÜBMK.	ODTÜ K.	Gazi ÜK.
0 kez	650 (ac85.3)	137 (c95.1)	138 (89.7)	375 (%80.7)
1 kez	72 (%9.4)	6 (%4.2)	11 (%7.1)	55 (%11.8)
2-5 kez	41 (%5.3)	1 (%0.7)	5 (%3.2)	35 (%7.5)
Toplam	% 100	% 100	% 100	% 100
BAZ	763	144	154	465
Ortalama	0.218	0.056	0.156	0.288
x2: 24.92 (R)				

Tablo 2. Dilbilgisi kitaplarının akademik personel tarafından ödünç alınma sıklığı**Genel Biyoloji kitapları**

	Genel	HÜBMK.	ODTÜ K.	Gazi ÜK.
0 kez	415 (ac90.3)	105 (bc100.0)	154 (c92.8)	156 (%82.5)
1 kez	22 (%4.8)	—	9 (% 5.4)	13 (% 6.3)
2-5 kez	23 (%4.9)	—	3 (% 1.8)	20 (% 10.6)
Toplam	% 100	% 100	% 100	% 100
BAZ	460	105	166	189
Ortalama	0.263	0.000	0.102	0.402
x2:34.55 (R)				

Tablo 3. Genel biyoloji kitaplarının akademik personel tarafından ödünç alınma sıklığı

İşletme kitapları

	Genel	HÜBMK.	ODTÜ K.	Gazi ÜK.
0 kez	714 (% 79.7)	158 (% 76.6)	396 (% 82.3)	160 (% 76.1)
1 kez	90 (% 10)	23 (% 11.2)	46 (% 9.6)	21 (% 10)
2-14 kez	103 (% 10.3)	25 (% 12.2)	39 (% 81.1)	29 (% 13.9)
Toplam	% 100	% 100	% 100	% 100
BAZ	897	206	481	210
Ortalama	0.459	0.524	0.366	0.610
x ² :22.88 (R)				

Tablo 4. İşletme kitapların öğrenciler tarafından ödünç alınma sıklığı**Dilbilim kitapları**

	Genel	HÜBMK.	ODTÜ K.	Gazi ÜK.
0 kez	556 (abc72.9)	90 (c62.4)	93 (c60.50)	373 (% 80.4)
1 kez	92 (% 12.1)	20 (% 13.9)	24 (% 15.6)	48 (% 10.3)
2-15 kez	115 (% 15.0)	34 (% 23.7)	37 (% 23.9)	44 (% 9.3)
Toplam	%100	%100	%100	%100
BAZ	767	144	154	465
Ortalama	0.672	0.958	0.929	0.497
x ² : 55.31 (R)				

Tablo 5. Dilbilim kitaplarının öğrenciler tarafından ödünç alınma sıklığı**Genel biyoloji kitapları**

	Genel	HÜBMK.	ODTÜ K.	Gazi ÜK.
0 kez	340 (bc73.9)	82 (bc78.1)	93 (c56.2)	165 (% 87.6)
1 kez	51 (% 11.1)	14 (% 13.3)	29 (c17.5)	8 (% 4.2)
2-12 kez	69 (% 15.0)	9 (% 8.6)	34 (% 26.4)	16 (% 6.2)
Toplam	% 100	% 100	% 100	% 100
BAZ	460	105	166	189
Ortalama	0.654	0.305	1.114	0.444
x ² : 72.25 (R)				

Tablo 6. Genel biyoloji kitaplarının öğrenciler tarafından ödünç alınma sıklığı

Not: Tablolarda yüzde savlarının önünde bulunan küçük harfler diğer sütunlardaki yüzde savlarının hangileri ile aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir.

- a) İşletme kitaplarının akademik personel ve öğrenciye ait “sıfır kullanım”ını kütüphanelere göre incelediğimizde, bu kullanımın en fazla O.D.T.Ü.K.’de olduğunu görmekteyiz. Yani işletme kitapları bu iki grup tarafından en az bu kütüphanede kullanılmıştır. Bu “sıfır kullanım” ile H.Ü.B.M.K.’de ve Gazi Ü.K.’de görülen “sıfır kullanım” arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir (Bakınız Tablo 1,4).
- b) Dilbilim kitaplarının akademik personel ve öğrenciye ait “sıfır kullanım”ını ise en çok Gazi Ü.K.’de olmuştur. Yani dilbilim kitapları en çok bu kütüphanede kullanılmamıştır. Dolayısıyla yine bu kütüphaneye ait “sıfır kullanım” ile H.Ü.B.M.K. ve O.D.T.Ü.K.’deki “sıfır kullanım” arasında anlamlı bir fark görülmektedir (Bakınız Tablo 2,5)
- c) Genel biyoloji kitaplarının akademik personel ve öğrenciye ait “sıfır kullanımı” ise en çok yine Gazi Ü.K.’de görülmektedir. Akademik personele ait “sıfır kullanım” da bu kütüphane ile H.Ü.B.M.K ile arasında anlamlı bir fark görülmektedir. Öğrenciye ait “sıfır kullanım”da ise bu kütüphanenin diğer kütüphanelerle arasında anlamlı bir fark görülmemektedir.
- ç) Hem akademik personel hem de öğrenci tarafından hiç kullanılmayan kitapların dağılımı ise şöyle olmuştur: İşletme kitaplarına ait en fazla “0 kullanım” O.D.T.Ü.K.’de, dilbilim ve genel biyoloji kitaplarına ait ise Gazi Ü.K.’de olmuştur (bakınız Tablo 7).

	İŞLETME			DİLBİLİM			GENEL BİYOLOJİ		
	HÜBKK	ODTÜK	GAZİÜK	HÜBKK	ODTÜK	GAZİÜK	HÜBKK	ODTÜK	GAZİÜK
“Sıfır”									
Kullanım	147	357	124	77	75	315	85	78	132
Örneklem						Ger. Sayı			Ger. Sayı
Sayısı	206	481	210	144	154	465	105	166	189

HÜBKK : Hacettepe Üniversitesi Beytepe Kampüsü Kütüphanesi

ODTÜ K : Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kütüphanesi

GAZİ Ü K : Gazi Üniversitesi Kütüphanesi

Ger. Sayı : Gerçek Sayı

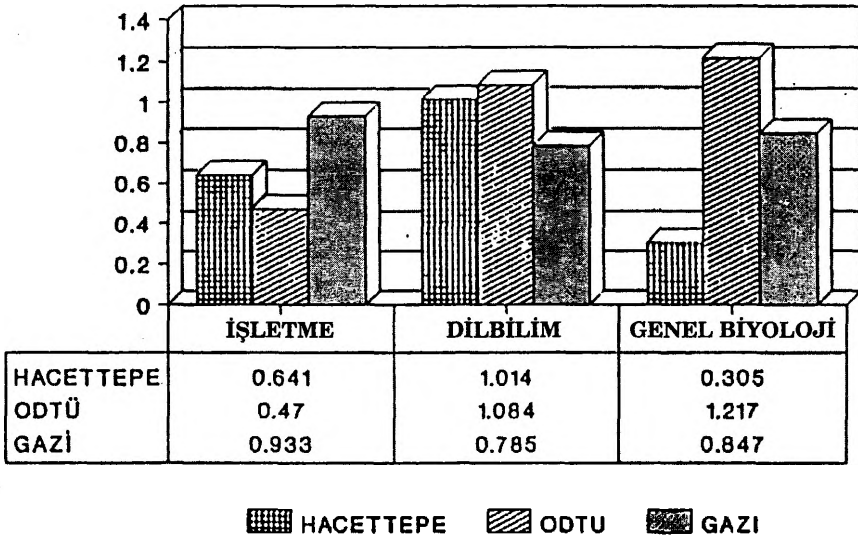
Tablo 7. Öğretim Elemanı ve Öğrenci Tarafından Hiç Kullanılmamış Kitaplar Sayısı (“Sıfır” Kullanımı)

2. Kullanım sıklıklarında ise, hem akademik personel hem de öğrenci kullanımında "1 kez kullanım" diğer kullanımlara göre en yüksek orandadır.

- İşletme kitaplarının her üç kütüphanedeki kullanımları arasında anlamlı bir fark görülmemektedir. "1 kez kullanım" diğerlerine göre biraz farklı gibi görünmekteyse de bu kullanıma ait değerler örneklem sayısına göre çok düşüktür (bakınız Tablo 1, 4).
- Dilbilim kitaplarının her üç kütüphanedeki kullanımlarında H.Ü.B.M.K. ve O.D.T.Ü.K. arasında bir fark görülmemektedir. Gazi Ü.K.'de onlardan biraz daha fazla kullanım görülmekteyse de, yine bu değerler örneklem sayısına göre çok düşüktür (bakınız Tablo 2, 5).
- Genel biyoloji kitaplarının her üç kütüphanedeki kullanımında, akademik personel açısından en fazla kullanım Gazi Ü.K.'de, öğrenci açısından ise ODTÜ K.'de olmuştur. Bunların dışındaki kütüphanelerin kullanımlarında anlamlı bir fark görülmemektedir. En fazla kullanıma ait değerle de yine örneklem sayısına göre düşük değerlerdir.

3. Ortalama kullanım (Kitap başına düşen ödünç alma oranı)

Akademik personel ve öğrenci tarafından kullanılan işletme ve genel biyoloji kitaplarına ait en yüksek ortalama kullanım Gazi Ü.K.'de görülmektedir. Akademik personele ait dilbilim kitaplarıyla ilgili en yüksek ortalama kullanım Gazi Ü.K.'de, öğrenciye ait ise H.Ü.B.M.K.'de görülmektedir (bakınız Tablo 1-6, 8).

Tablo 8. Kitap Başına Düşen Ödünç Alma Oranları

4. Ödünç verilen kitaplarda kitap yaşı dağılımı

Her üç kütüphanede de en fazla 1980-1989 yılları arasında yayımlanmış kitapların kullanıldığı görülmektedir. 1990 sonrası yayımlanan kitapların sayıca az olduğu gözönüne alınırsa, kitap yaşının da kullanıma etki ettiğini söylemek mümkündür.

Araştırmada uygulanan anketler ve yöneticilerle yapılan görüşmelerden elde edilen sonuçlar ise şunlar olmuştur:

1. Hiç bir kütüphanenin yazılı koleksiyon geliştirme politikası yoktur. Dolayısıyla seçim politikaları da yoktur.
2. Kitap seçimi öğretim elemanlarının isteklerine göre yapılmaktadır.
3. Öğretim elemanlarının çoğu kendileriyle ilgili koleksiyonları nicelik ve nitelik yönlerinden yetersiz bulmaktadırlar. Bundan dolayı da kendi kütüphanelerinden başka kütüphaneleri kullanma yoluna gitmektedirler (bakınız Tablo 9a, b, c, 10, 11).
4. Sözkonusu kütüphanelerde çeşitli ödünç verme istatistikleri tutulmuş fakat bunlardan yararlanılarak kullanım analizi yapılması düşünülmemiştir.
5. Koleksiyondaki konu dağılımı ile ilgili bazı istatistikler tutulmuşsa da, koleksiyon değerlendirmesi ve dolayısıyla koleksiyon geliştirme konularına hiç el atılmamıştır.

BÖLÜMÜ

	HÜ			GÜ			HÜ	GÜ	ODTÜ	
	HÜ	ODTÜ	GÜ	HÜ	ODTÜ	GÜ	Genel	Genel	Genel	
GENEL	İşletme	İşletme	İşletme	Dilbilim	Dilbilim	Dilbilim	Biyoloji	Biyoloji	Biyoloji	
Yeterli	4	-	-	1	1	1	1	-	-	-
	%6	-	-	%8	%7	%17	%9	-	-	-
Yetersiz	60	6	5	11	14	5	10	5	3	1
	%94	%100	%100	%92	%93	%83	%91	%100	%100	%100
TOPLAM %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
TOPLAM C	64	6	5	12	15	6	11	5	1	3
BAZ	64	6	5	12	15	6	11	5	1	3

Tablo 9a. Üniversite kütüphanelerindeki İşletme, Dilbilim ve Genel Biyoloji kitap koleksiyonlarının öğretim elemanlarınca yeterli görülüp görülmediği.

BÖLÜMÜ

	GENEL	HÜ	ODTÜ	GÜ	HÜ	ODTÜ	GÜ	HÜ	GÜ	ODTÜ
		İşletme	İşletme	İşletme	Dilbilim	Dilbilim	Dilbilim	Genel Biyoloji	Genel Biyoloji	Genel Biyoloji
Nicelik yönün- den yeterli	3 %75	-	-	1 %100	-	1 %100	1 %100	-	-	-
Nitelik yönün- den yeterli	3 %75	-	-	1 %100	-	1 %100	1 %100	-	-	-
TOPLAM %	150	-	-	200	100	100	200	-	-	-
TOPLAM C	6	-	-	2	1	1	2	-	-	-
BAZ	4	-	-	1	1	1	1	-	-	-

Tablo 9b. Üniversite kütüphanelerindeki İşletme, Dilbilim ve Genel Biyoloji kitap koleksiyonlarının öğretim elemanlarınca yeterli görülüp görülmediği.

BÖLÜMÜ

	GENEL	ODTÜ			HÜ			HÜ Ge		GÜ Ge		ODTÜ
		HÜ İş letme	İşlet me	GÜ İş letme	Dilbi lim	ODTÜ Dilbi lim	GÜ Dilbi lim	nel Biyolo ji	nel Biyolo ji	Genel Biyolo ji		
Konu ile ilgili eser az	42 %70	4 %67	2 %40	10 %91	12 %86	4 %80	6 %60	2 %40	2 %67	-	-	
Yeni basım tarihli eser az	46 %76	5 %83	5 %100	5 %45	11 %79	4 %80	8 %80	5 %100	2 %67	1 %100	-	
Kitap için ayrılan bütçe az	1 %2	-	-	-	1 %7	-	-	-	-	-	-	
TOPLAM %	148	150	140	136	172	160	140	140	100	134		
TOPLAM C	89	9	7	15	24	8	14	7	1	4		
BAZ	60	6	5	11	14	5	10	5	1	3		

Tablo 9c. Öğretim elemanlarının mevcut kitap koleksiyonunu bölüm gereksinimleri için yetersiz bulup katıldıkları görüşler.

BÖLÜMÜ

	GENEL	ODTÜ			HÜ			HU	GU	ODTÜ
		HÜ İş letme	İşlet me	GÜ İş letme	Dilbi lim	ODTÜ Dilbi lim	GÜ Dilbi lim	Genel Biyo loji	Genel Biyo loji	Genel Biyo loji
Evet	60 %94	5 %83	5 %100	12 %100	14 %93	5 %83	10 %91	5 %100	3 %100	1 %100
Hayır	4 %6	1 %7	-	-	1 %7	1 %17	1 %9	-	-	-
TOPLAM %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
TOPLAM C	64	6	5	12	15	6	11	5	1	3
BAZ	64	6	5	12	15	6	11	5	1	3

Tablo 10 a. Öğretim elemanlarının kendi kütüphanelerinden başka kütüphane kullanıp kullanmadıkları

BÖLÜMÜ

	GENEL	ODTÜ			HÜ			HU	GU	ODTÜ
		HÜ İş letme	İşlet me	GÜ İş letme	Dilbi lim	ODTÜ Dilbi lim	GÜ Dilbi lim	Genel Biyo loji	Genel Biyo loji	Genel Biyo loji
ODTÜ Kütüphanesi	21 %35	4 %80	-	7 %58	3 %21	-	4 %40	3 %60	-	-
Bilkent Ü.K.	16 %27	3 %60	3 %60	3 %25	3 %21	-	4 %40	-	-	-
Amerikan Kütüphanesi	15 %25	-	1 %20	6 %50	4 %29	1 %20	3 %30	-	-	-
İngiliz K.H.K.	14 %23	-	1 %20	-	7 %50	2 %40	4 %40	-	-	-
Fransız K.H.K.	3 %5	-	-	-	2 %14	-	1 %10	-	-	-
Alman K.H.K.	3 %5	-	-	-	2 %14	-	1 %10	-	-	-
T.D.K.K.	3 %5	-	-	-	3 %21	-	-	-	-	-
Milli Kütüphane	6 %10	-	-	1 %8	3 %21	-	1 %10	1 %20	-	-
Gazi Ü.K.	2 %3	1 %20	-	-	-	-	-	-	-	1 %100
T.O.D.A.İ.E.	1 %2	1 %20	-	-	-	-	-	-	-	-
H.Ü.B.M. Kütüphanesi	6 %10	-	-	-	-	2 %40	1 %10	-	2 %67	1 %100
BMM Kütüphane	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-
D.M.	2	-	-	-	-	-	1	-	-	-
AT Kütüphanesi	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Diğer	36 %59	3 %60	4 %80	7 %58	3 %21	3 %60	7 %70	5 %100	1 %100	3 %100
TOPLAM %	213	240	180	199	212	160	280	180	300	167
TOPLAM C	128	12	9	24	30	8	28	9	3	5
BAZ	60	5	5	12	14	5	10	5	1	3

Tablo 10 b. Öğretim elemanlarının kendi kütüphaneleri dışında kullandıkları kütüphaneler

a) İŞLETME

	HÜBMK	ODTÜ K	GAZİ Ü.K.	TOPLAM
1920-29	-	-	-	-
1930-39	-	1	-	1
1940-49	-	-	-	-
1950-59	1	5	-	7
1960-69	15	31	4	50
1970-79	22	42	17	81
1980-89	19	19	45	83
1990-	1	-	-	1
ÖRNEKLEM SAYISI	206	481	210	

b) DİLBİLİM

	HÜBMK	ODTÜ K	GAZİ Ü.K.	TOPLAM
1920-29	-	1	-	1
1930-39	-	2	1	3
1940-49	-	2	1	3
1950-59	3	5	-	8
1960-69	17	12	15	44
1970-79	27	25	18	70
1980-89	9	19	89	117
1990-	-	-	8	8
ÖRNEKLEM SAYISI	144	154	465	(Gerçek Sayı)

c) GENEL BİYOLOJİ

	HÜBMK	ODTÜ K	GAZİ Ü.K.	TOPLAM
1920-29	-	-	-	-
1930-39	-	1	-	1
1940-49	1	-	-	1
1950-59	1	3	1	5
1960-69	9	29	1	39
1970-79	8	36	7	51
1980-89	3	9	45	57
1990-	-	-	-	-
ÖRNEKLEM SAYISI	105	166	189	(Gerçek Sayı)

Tablo 11. Ödünç Verilen Kitaplarda Kitap Yaşı Dağılımı.

Değerlendirme

Elde edilen bulgulara göre, araştırma alanı içine giren üniversite kütüphanelerinde hiç kullanılmayan işletme, dilbilim ve genel biyoloji kitapları, kullanılanlardan çok fazladır. Yani “sıfır kullanım” % 70 - % 90 arasındadır. Kütüphane yöneticileriyle yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiye göre kitap seçimi öğretim elemanlarının isteklerine göre yapılmaktadır. Buna rağmen sözkonusu kitap koleksiyonlarının kullanım analizi sonuçları, akademik personel ve öğrenci kullanımının düşük düzeyde olduğunu göstermektedir. Bu da araştırma alanı içersine giren üniversite kütüphanelerindeki diğer konulara ait koleksiyonların da ciddi bir biçimde incelenmesi ve koleksiyon değerlendirmesi çalışmalarının yapılması gerektiğini ortaya koymuş bulunmaktadır.

Koleksiyon değerlendirmesi bir bakıma kütüphanelerin seçim ve sağlama politikalarının da değerlendirmesi olduğundan, araştırma sonunda sözkonusu kütüphanelerdeki işletme, dilbilim ve genel biyoloji kitaplarına ait sağlıklı politikaların uygulanmadığı ortaya çıkmıştır. Kullanıcı gereksinimlerine uygun bir şekilde meydana getirilmiş koleksiyon geliştirme politikaları olmadığından ve bunlara bağlı olarak koleksiyon geliştirme işlemi gerçekleştirilmediğinden kullanılmayan kitaplar çoğunluktadır. Aynı zamanda öğretim elemanlarının çoğu konularıyla ilgili koleksiyonları nicelik ve nitelik olarak yetersiz bulmaktadırlar. Bu sonuçlara göre, öncelikle hiç kullanılmayan kitapların bu kütüphanelerden ayıklanması, depolara çekilmesi gerekmektedir. Böylece ayıklama işleminin bir kriteri olan “kullanılmama”ya da uyulmuş olunacaktır (Evans, 1987). Bundan sonra da koleksiyon geliştirmenin bütün ilkelerine uyularak bu koleksiyonların yeniden oluşturulması yoluna gidilmelidir.

Araştırma alanı içersine giren kütüphanelerde koleksiyon kurma ile ilgili herhangi bir standartın benimsenmediği görülmektedir. Oysa ki en azından IFLA'nın üniversite kütüphanelerine ilişkin olarak oluşturduğu standartlar izlenebilirdi. Bu kütüphanelerdeki yetişmiş meslekten kütüphaneci potansiyeli bunu gerçekleştirecek kapasitede görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Koleksiyon geliştirme ve bunun içinde yer alan koleksiyon değerlendirmesi çalışmalarına ülkemiz üniversite kütüphanelerinde büyük gereksinim olduğu, yapılan bazı akademik çalışmalarla ortaya çıkarıldığı gibi bizim

araştırmamızın bulguları ile de desteklenmiş bulunmaktadır. Bu da bize üniversite kütüphanelerinin özellikle kuruluş aşamalarında, yazılı veya yazısız koleksiyon politikaları oluşturmadıkları ve buna uygun olarak koleksiyon geliştirmedikleri takdirde, kullanıcı gereksinimlerinden uzak ve kullanılmayan koleksiyonlara sahip olacaklarını göstermektedir.

Ülkemiz üniversite kütüphanelerinde gelişmiş ülkelerde oluşturulup uygulamaları yapılan çeşitli niceliksel ve niteliksel koleksiyon değerlendirme yöntemleri uygulanabilir. Çeşitli niceliksel çalışmalar yanında, geliştirilmiş olan bazı formüller de uygulanabilir. Örneğin, Clapp-Jordan formülü. Bu formüldeki faktörler bizim üniversite eğitimimize aykırı görünmemektedir. Özellikle kuruluş aşamasındaki kütüphaneler ile koleksiyonlarının yeterli büyüklüğe sahip olup olmadığını test etmek isteyen eski üniversite kütüphaneleri için yararlı olabilir.

Niteliksel yöntemlerden herhangi biri acaba üniversite kütüphanelerimizde kullanılmakta mıdır? Araştırma alanı içine giren üniversite kütüphanesinde uygulanmayan bibliyografyaların standartlar gibi kullanılması ve uzmanlarca yapılan değerlendirme yöntemleri, ülkemizde hem kuruluş aşamasında olan hem de kuruluşu eski kütüphanelere yarar sağlayabilir.

Objektif bir yöntem olan kullanım analizlerine ise, kütüphane yöneticilerinin çok gereksinimi olmalıdır. Bunlar zaman alıcı ve zor çalışmalar olmalarına rağmen koleksiyon geliştirme ve özellikle koleksiyon değerlendirmesi için büyük önem taşımaktadırlar. Çünkü koleksiyonların az ve çok kullanılan bölümlerini ortaya çıkaran ödünç verme ve kütüphane içi kullanım analizlerinden elde edilecek veriler, geleceğe yönelik koleksiyon geliştirme politikaları oluşturmada büyük katkılar sağlayacaktır. Ankara'daki Amerikan Kütüphanesi bu tip bir çalışma yapmış ve ödünç verme analizinden elde ettiği verileri koleksiyon geliştirmede kullanmıştır¹. Bu, ülkemizde bu konuda yapıldığını bildiğimiz bir çalışma olması bakımından önemlidir.

Özellikle, A.B.D.'deki üniversite kütüphanelerinde uygulanan "Ödünç alınan kitapların ders programlarıyla karşılaştırılması" yöntemi ülkemiz üniversite kütüphanelerinde uygulanabilir koleksiyon geliştirme ve değerlendirme çalışmalarına kolaylık getirebilir.

Ülkemizde önemli bir sorun olarak görülen kitap seçimi, koleksiyon geliştirme politikasında belirlenecek seçim yönergesine göre yapılmalıdır.

---

¹ Şubat 1994'de Amerikan Kütüphanesi Müdürü Esin Solakoğlu ile yapılan görüşme.

Bunda ağırlığın %50 kütüphanecide, %50 öğretim elemanında olmasını öneriyoruz. Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi konu uzmanlarının kullanılması en uygun çözümdür. Bu ülkemiz için pek olası görünmediği için tecrübeli kütüphanecilerin belirli konularda bilgi sahibi olarak, bu konulardaki kitap koleksiyonlarının seçiminde ve gelişiminde sorumluluk sahibi olabileceğini düşünüyoruz. Ülkemizde bu uzman kütüphanecilere örnek yine Ankara'daki Amerikan Kütüphanesi'nden verilebilir².

Son yıllarda ülkemiz üniversite kütüphanelerinde yeni teknoloji uygulamaları yapılarak onların getirdiği kolaylıklarından yararlanılmaktadır. Bu mesleğimizin bazı yönlerinin ne kadar çağdaş bir seviyede olduğunun bir kanıtıdır. Ama bunun yanında kütüphanelerimiz için çok önemli olan koleksiyon geliştirme ve koleksiyon değerlendirme çalışmalarına da onlar kadar önem verilmesi gerekmektedir. Bu çalışmalar yapılmadığı takdirde, kütüphanelerimizin ve ülkemizin mali, insan gücü, emek yönlerinden ne kadar zarara uğradığını anlamak zor değildir. Bu yüzden yönetici kütüphanecilerin bir an evvel bu konuda bilgilenmelerini ve harekete geçmelerini umuyoruz.

Son olarak, Lancaster (1988: 8)'in ülkemiz için de sözkonusu olan şu fikirlerine katılmamak elde değil diyoruz:

Kütüphaneler, hala geçerliliğini koruyan Ranganathan'ın 1. Kanununu "Kitaplar Kullanılmak İçindir" gözönünde bulundurarak koleksiyonlarını oluşturmalıdırlar. Yoksa Line (1988: 12)'nin buna karşı söylediği ve son zamanlarda birçok kütüphane tarafından hem ülkemizde hem de ülkemiz dışındaki bazı kütüphanelerce uygulandığı anlaşılan "Kitaplar Toplanmak İçindir"e göre değil.

Kaynakça

- Acarbaş, N. (1991). Gazi Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Koleksiyon Geliştirme Politikası Üzerine Bir Araştırma. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Behesti, J. (1989). "Beyond circulation statistics: measuring patterns of book use", *Canadian Library Journal* 46 (6): 397-398.
- Bonn, G. (1974). "Evaluation of the collection", *Library Trends* 22 (3): 265-301.
- Carnovsky, L. (1967). "Survey of the use of library resources and facilities", *Library Surveys* içinde (71-89). New York: Columbia University Press.

² Şubat 1994'de Amerikan Kütüphanesi Müdürü Esin Solakoğlu ile yapılan görüşme.

- Christiansen, D.E. , Roger Davis ve Jutto Reed-Scott . (1983). "Guide to collection evaluation through use and user studies", *Library Resources and Technical Services* 25 (4): 432-440.
- Clapp, V.W. ve Robert T.Jordan. (1965). "Quantitative criteria for adequacy academic library collections", *College and Research Libraries* 26 (5): 371-380.
- Çelik, Ahmet. (1990). Türkiye'de Üniversite Kütüphaneleri bilgi ağı kurulmasına ilişkin sorunlar. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Evans, G.E. (1987). *Developing library and information center collections*. Littleton, Colorado: Libraris Unlimited Inc.
- Gardner, R.K. (1981). *Library collections; their origin, selection and development*. New York: McGraw Hill.
- Golden, B. (1974). "A Method for quantitatively evaluating a university library collection", *Library Resources and Technical Services* 18 (3): 268-274.
- Jenks, G.M. (1976)."Circulation and its relationships to the book collection and academic departments", *College and Research Libraries* 37 (2): 145-152.
- Johnson, R.D. (1986). "The College library collection", *Advances in Librarianship* 14: 143-174.
- Köprülü, Dilek. (1994). Üniversite Kütüphanelerinde Kitap Koleksiyonunun Kullanımı Üzerine Bir Araştırma. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Kusnerz, P.A. (1983). "Collection evaluation techniques in the academic art library", *Drexel Library Quarterly* 19 (3): 38-51.
- Lancaster, F.W. (1977). *The Measurement and evaluation of library services*. Virginia: Information Resources Press.
- (1982). "Evaluating collections by their use", *Collection Management* 4 (1): 15-43.
- (1988). *If you evaluate your library.....*London: Library Association.
- Lynch, B. (1987. "Standarts for university libraries", *IFLA Journal* 3 (2): 120-127.
- McGrath, W.E. (1968)." Measuring classified circulation according to curriculum", *College and Research Libraries* 29 (5):347-350.
- (1972). "The Significance of books used according to a classified profile of academic departments", *College and Research Libraries* 33 (3): 212-219.
- Mosher, P.H. (1979). "Collection evaluation in research libraries: the search for quality, consistency and system in collection development", *Library Resources and Technical Services* 23 (1): 16-32.
- (1984). "Quality and library collections: new directions in research and practice in collection evaluation", *Advances in Librarianship* 13: 211-235.
- Piternick, G. (1963). "Library growth and academic quality", *College and Research Libraries* 34 (3): 223-229.
- Tobin, J.C. (1974). "A Study of library use studies", *Information Storage and Retrieval* 10 (3/4): 103-113.